

WASS ALBERT ÉLŐ HAGYATÉKA ÉS EMLÉKE

Fényképkiállítás Miamiban, a Wass Albert Könyvtárban

A Miami-ban élő magyarok kissé rendhagyó módon építettek templomot és klubházat. Úgy szerveződött a helyi egyházközség 1948-ban, hogy annak alapítótagjai protestánsok, katolikusok és egyéb vallásúak lehetnek. Azóta így működik a gyülekezet. A presbitérium fele római katolikus, fele református. Úrvacsorát is együtt vesznek, ki ostyát, ki kenyeret. A Magyar Klub megalakulásakor, 1951-ben Kossuth nevét vette fel, mert ez az év volt Kossuth amerikai látogatásának 100. évfordulója. A templom és a klubház a magyar kolónia udvarán áll. Minden vasárnap az Istentisztelet után közös ebédre vonulhat át a gyülekezet és este hatig itt együtt lehetnek, beszélgethetnek, klubdélután tarthatnak. A nagy Kossuth teremben van ebédlő, színpad és bár is. Innen nyílik egy kisebb helyiség, a Petőfi terem, amelyben szintén kulturális rendezvényeket tartanak. A Lukácsi lelkész házaspár egyik fő büszkesége a Klub könyvtára. Közel egy évtizede még nem volt sem könyvtára sem múzeuma ennek a dél floridai végvári magyar közösségnek. Elkezdtek gyűjtögetni az anyagot, s ma már a múzeum is és a könyvtár is jelentősen gyarapodott. Már az első könyvek érkezésekor elkészültek faltól falig a könyvespolcok. Idősebb magyar emberek otthonából került ide az a sok-sok ezer kötetnyi könyv, melyeknek nagyrésze szépirodalom, de bőven vannak történelmi könyvek is. Olyan egyedi példányok is előfordulnak, melyeket az emigrációban nyomtattak ki és ami a magyarországi könyvtárakban nem feltétlenül található meg. Több mint húsz könyv került elő a nagy író, Wass Albert műveiből. Méltó volt a könyvtárat Czegei Wass Albertről elnevezni, mivel az írónak kapcsolata volt e helyi közösséggel. A közelmúltban pedig a Kráter Műhely Egyesület, iróóriásunk magyarországi kiadója felajánlotta, hogy a náluk már megjelent, de itt még ismeretlen művekkel – elsősorban a korai, erdélyi kiadványokkal gyarapítja a gyűjteményt.

Balázs Ildikó: Hogyan került sor a névadásra?

Lukácsi Éva: A könyvtár 1998 november 1. óta viseli nagy írónk nevét. Azon a vasárnapon, halála után nyolc hónappal irodalmi emlékezést tartottuk Wass Albertről. Itt volt a család részéről Wass Géza, az író fia és felesége Zsuzsa, valamint vendégük, Simó József Budapestről, aki elsőként kutatott Wass Albert hátrahagyott kézírataiban a család megbízásából. Meghívtunk több floridai magyar szervezetet, a Czegei Wass Albert Alapítvány vezetését. Ezen az emlékdélutánon én vettem fel azt a javaslatot, hogy nevezzük el könyvtárunkat Wass Albert könyvtárnak. Ezt mindenki helyeselte. Ez a névadás története.

I.: Milyen személyes kapcsolat fűzte az író ehhez a közösséghez?

É: Wass Albert a közép floridai Astor-ból néhány alkalommal ellátogatott Miamiba a helyi Magyar Egyház és a Kossuth Kör meghívására. A találkozásokról írásos feljegyzés található az egyházi évkönyvekben és jegyzőkönyvekben. A találkozások hatását viszont az élő szemtanúk emlékezésén mérhetjük le: még ma is friss a személyes kapcsolat emléke! Az irodalmi kör akkori elnökétől, Dr. Kasza Lajosné Ilona asszonytól, az al-elnöktől Vass Ferenctől és a titkártól Vass Évától, valamint az akkori lelkipásztor özvegyétől, Nagy Pál

Jánosné Erzsébet asszonytól hallottam emlékezéseket. A legelső találkozás 1961 késő őszén volt, erről az évről hiányzik a jegyzőkönyv. Három másik látogatást írásos emlékek őriznek. Wass Albert 1965-ben és 1967-ben kétszer járt Miami-ban az irodalmi kör meghívására, mely részint az ő hatására alakult meg. Az emlékezők szerint Wass Albert az első útján kézírataiból olvasott fel, s a megható történetek nagyon megfogták a hallgatókat. Jó néhányan feliratkoztak, hogy patrónusok legyenek az Amerikai Magyar Szépmíves Céh megalakulásában. A kapcsolat tovább mélyült: egy március 15.-i emlékezésre ünnepi szónoknak hívták meg Wass Albertet, valamint az Amerikai Magyarok Szövetsége floridai osztályának a megalakulására. Az író személye és beszéde nagy hatással lehetett az itteni közösségre, mert az író meghívására az irodalmi kör – és a tánckör - egy csoportja 1966-ban résztvett a Gainsville-i Egyetem 1956-os magyar forradalom emlékünnepén, amelyet Wass Albert professzor ott szervezett. Ezeknek a találkozásoknak a hatásait az író is megőrököti a „*Józan magyar szemmel*” című írásaiban, melyet a Kráter Műhely Egyesület adott ki. A találkozások fényképeken is megmaradtak. Számomra akkor elevenedtek meg az író látogatásai Miamiban, amikor Dr. Kaszáné Ilona asszony nekünk adott néhány fényképpel, amelyek az író látogatásait örökítik meg. Ezeket a fényképet Ilona asszony volt férje, néhai Hornyik József készítette. Mire ez a beszélgetés megjelenik, a fényképek elrendeződve kerülnek méltó helyükre: a Miami-i Wass Albert könyvtárba.

I.:Kérem, meséljen a képekről!

É: Az a nagyméretű fénykép Wass Albertről, mely könyvtárunk falán van azért érdekes, mert ezt Hornyik József a Kossuth Klub akkori elnöke készítette, viszont ez a fénykép széles körben elterjedt. Valószínű, hogy az író is kapott néhányat ebből, amit ő is továbbadott. Ugyanerről a képről készült kópiákat láttam már több magyar újságban. Nekem egy másik kép is értékes, melyen a templom bejáratánál üdvözli az író néhai Szőke István lelkipásztor. Egy másik kép szintén a templomunkban örökíti meg az író feleségével Elizabeth-tel. Több fényképen a Kossuth teremben és a színpadon látható, amint előadását tartja. Többnyire fekete-fehérek a fotók, van egy színes köztük, ezen az író mellett az irodalmi kör vezetője Ilona asszony látható a színpadon. A templom előtt készült fényképeken Wass Albertet az akkori vezetőség társasága fogja közre. Az éppen itt látogató Kisjókai Erzsébet írónővel együtt is látható az író a csoportképeken. Néhány fénykép arról árulkodik, hogy magánházakhoz is meghívták vendégségbe (u.n. party-ra) Wass Albertet a feleségével és a lelkésszel. Az irodalmi kör elnöke Ilona asszony emlékezetében élénken élnek a találkozások itt Miamiban ugyanúgy, mint a Gainsville-i Egyetemi emlékünnepen, sőt az író astori otthonában is. Ennek az a története, hogy Wass Albert szívélyesen meghívta azt a kis csoportot magukhoz, akik itt Miamiban őt olyan szívesen fogadták. Ilona asszony emlékeiben nemcsak a vadregényes erdő, a patak, a vadászház-jellegű lakás maradt meg. Szívesen emlékszik az őszinte, baráti beszélgetésekre. Kiemeli, hogy milyen melegség uralkodott Wass Alberték otthonában. Elmondása szerint gyermekhad ülte körül az asztalt mindig. Nemcsak Wass Albert négy fia, Elizabeth fia és két leánya, hanem azok barátai, sőt rajtuk kívül is mindig voltak védenc gyermekek, akik előtt nyitva állt a Wass család ajtaja. Megható ezeket a személyes történeteket hallani.

I.:Hogyan ismerte meg Wass Albertet, s személyesen találkozott-e vele?

É: Clevelandban fedeztem fel néhány művét a parochia ránk hagyott könyvespolcain. Az amerikai magyar újságokban és a cleveland-i magyar összejöveteleken, pl. évenként az Árpád Akadémián sokat idézték a gondolatait. Éppen vakációra indultunk, s nagyon vágytam egy új irodalmi élményre. Minden várakozást felülmúlt, amit kaptam. A legnagyobb hatással volt rám és férjemre minden könyve, amit akkoriban elolvastunk. Mikor Floridába kerültünk, az volt a titkos reményem, hogy egyszer találkozhatunk vele. 1996-ban levélben meghívtam egy millicentennáriumi történelmi ünnepre, hogy jöjjön el újra Miami-ba. Repülőjegyet is felajánlottam neki, hogy a hosszú autót ne legyen terhére. Levelemre válaszolt, ez egy géppel irt leveletr, aláírással. Sajnos idős korára és betegségére hivatkozva nem vállalta az utat, de akkoriban már nem is vállalt közéleti szereplést. Volt két balesete is, melyek súlyosan megviselték. Sajnos nem sikerült találkoznom vele, ezért is gyűjtöttem róla minden személyes adalékot, mások személyes találkozásából is. Őrzök egy házilag készített videófelvételt, amely az 1990-es évek elején készült Astorban. (Ez más, mint ifj. Szalay Róbert filmje, ami „A fenyőktől a pálmákig” címet viseli.)

I.: Egy színes kép is van a falon, amely már idős korában készült az íróról. Van annak is valamilyen személyes története?

É: Igen, ez a színes fénykép közvetlenül a nagy író halála előtt másfél hónappal készült. Ehhez éppen az a szomorúság köt, hogy nagyon szerettem volna meglátogatni Wass Albertet otthonában, esetleg videófelvételt is készíteni róla. Ismertem, hogy kik állnak hozzá közel a floridai magyarok közül, akik a Czegei Wass Albert Alapítványban együtt dolgoztak vele. Ők erről lebeszéltek, mert ekkoriban már nagyon visszavonultan élt Wass Albert. „Helyette kárpótlásul” akkor kaptam Dr. Horváth Mihály floridai néprajzkutatótól azt a fényképet, melyet ő készített az írónál tett utolsó látogatáson, 1998. január 8.-án. Ez a fénykép lehet az egyik legutolsó, mely halála előtt alig több mint egy hónappal készült. Már a megfáradtság jelei láthatók a külsőségeken, de tekintete derűs, tiszta és üzenete van minden magyar számára!

I.: Akkor beteljesületlen maradt az íróval a találkozás?

É: Sajnos csak egy elkésett találkozásról, búcsúvételről tudok beszélni. Mikor halálhírét vettük, nem tudtam nyugodni. Úgy éreztem, hogy ott kell lennem a végtisztességtételen Astorban. Megszerveztem az utat, heten mentünk Miami-ból erre a szomorú búcsúzásra. Elsősorban fiatal barátaimat vittem, akikkel együtt itt Amerikában ismertük meg Wass Albert írásait a 90-es években. Volt köztük székely fiatalember, szekszárdi és egri: tehát képviselték a történelmi hazát. Otthon soha nem hallottunk a nevéről vagy műveiről.

I.: Mondja el személyes emlékeit a Wass Alberttől való búcsúzásról!

É. Egy tavaszi vasárnap volt 1998 február 22-én délután 2-kor volt a temetés. Tőlünk öt órányi úton északra van Astor, ami jelentéktelen kis város maradt volna, de nekünk Wass Albert miatt és a Szépmíves Céh astori „Danubian Press” nyomdájában kiadott könyvei miatt bevonult az irodalomtörténetbe. Könnyű volt megtalálni a templomot, melyet autók

sokasága vett körül. Bárcsak azt irhatnám, hogy református vagy presbiteriánus volt a gyászszertartás, úgy ahogy a református Wass Albertnek kijárt volna. Sajnos nem így történt. Egy ú.n. Christian Science felekezet papját kérte meg a család, vagyis elsősorban a harmadik feleség, Mary Wass a gyász-szertartásra. Nekem nagy fájdalom volt hallgatni ennek az idegen papnak a temetési prédikációját. Úgy éreztem, hogy semmi köze nem volt ahhoz, akiért idejöttünk. Sem lélekben, sem nemzetiségében. Még utalásszerűen sem emlékezett meg nagy halottunk életéről, személyes erényeiről vagy irodalmi nagyságáról. Én, mint lelkipásztor mélységesen elítélem azt a hiteltelen temetési beszédet, amely az az Isten-képű embert nem tiszteli annyira, hogy életének értékeit és tanulságait összegezze a búcsúzás órájában. A lelkész beszédét keresztyén maszlagnak tartottam, ami csupa általános bibliai igazságok idézéséből állt. Teljesen személytelenül hangzott. Pedig ez az óra a Wass Alberttől való búcsúzás egyszeri, megismételhetetlen, szent ideje volt! Szerencsére voltak utána meghitt visszaemlékezések magyarul és angolul. A rövid magyar nyelvű temetési szolgálatot a lakeland-i nyugdíjas református püspök, Főtiszteletű Dr. Király Zoltán tartotta. Wass Albert a lakeland-i magyar református egyház tagja volt itt Floridában. Majd a család nevében Wass Huba angolul szívesen emlékezett vissza a „pápi” életútjáról és beszélt a családjára hagyott szellemi örökségéről. Kiemelte azt a drámai korszakot, s annak személyes hatásait, amelyből életük elindult. Mégis szépek voltak a gyermekeik, mert sokat mesélt nekik az édesapjuk. A menekülés idején és a németországi években az író meséi és színes történetei egy szebb világot teremtett körülöttük, mint amiben éltek. Együtt járták az erdőket és szedret, gombát szedegettek. „És mi gyerekek, valahogy azt hittük, hogy gazdagok vagyunk. És azok is voltunk,” – mondta. Huba abban összegezte édesapjuk rájuk hagyott testamentumát, amire egy életen át tanította őket az író: „Nem az a fontos, hogy mid van, hanem az, ami te vagy és ami a másik ember számára lehetsz.” Wass Albert, a magánember egy életen át a mély, emberi kapcsolatok építésére törekedett. Nem véletlen tehát, hogy családja legnagyobb öröksége a megbízhatóság, a becsületesség és a hűség, hiszen ennek élő példáját kapták tőle. Ezt a szent elkötelezettséget örzi és képviseli a Czegei Wass Alapítvány, melyet az író fiai hoztak létre. A legidősebb Wass fiú, Vid egy erdélyi kitüntetést vett át a család nevében, mely egy nappal az író halála után érkezett. Szintén ő magyarul szavalta el édesapja versét, a *Láthatatlan Lobogót*. Az unokák közül a legidősebb a „nadsz-pápi” életének egy megrendítő történetét mondta el, amelyet ők annakidején mindig szívesen hallgattak újra és újra. Ez a történet arról a csodáról szól, mikor a II. világháború poklában Wass Albert a rábizott csapatosttal megmenekült a biztos halálból. Körül voltak zárva minden oldalon. Egyik felől az orosz partizánok közeledtek. A másik oldalon a német alakulatok fenyegető gyűrűje vette őket körül. Nem volt út sem előre, sem hátra. Akkor az író megpillantott egy őzet a mocsaras erdő szélén. Arra gondolt: ha ez a vad biztonságosan közlekedik a mocsárban, akkor az járható út lehet az embereknek is. Elindult tehát csapatával együtt a lápos területre az őz nyomában és így mindnyájan megmenekültek.

Ahogy elnéztem a növekvő Wass unokákat és dédunokákat - akkor 22 unokája és 24 dédunokája volt az írónak, bár nem volt mindegyik jelen - szemükben, arcvonásukban ott bujkált Wass Albert nemes vonása. Akaratlanul mégis az a kérdés fordult meg bennem: vajon lelki hasonlóságot – irodalmi – magyar vonást örököltek-e tőle?

A Czegei Wass Albert Alapítvány nevében méltó módon búcsúzott vitéz Kiss Gábor. A nyugat-európai magyar közösségek nevében a bécsi Serédi István mondott búcsú szavakat. Felidézte a legutolsó találkozását az íróval, amikor az erdő szélén váratlanul megjelent egy

öz. Lassan megállt, szeme az író tekintetével találkozott és a fejét megbiccentette. Az író is fejhajtással üdvözölte az özet. Ezt a találkozást jeladásnak tekintette az idős író, aki ezt mondta: „látod, Erdély üzent. Eljött az idő, a búcsúzás.” Mindenki aki szólt azt emelte ki, hogy Wass Alberttől nem lehet elbúcsúzni, mert ő mindig velünk van, mi pedig megőrizzük élete hagyatékát. Én sajnos nem mondhattam el, amit arra az alkalomra irtam, mindössze annyi szerepet kaptam (mert kértem), hogy a szertartás végén orgonán kísértem a Magyar Himnusz és a Székely Himnusz éneklését. A temetés után a család és a helyi közösség egy kis frissítővel látta vendégül az egybegyülteket egy közeli helyiségben. Ott néhány családtaggal és baráttal sikerült pár szót váltanom. Kérdésemre, hogy miért éppen „ott” volt a temetés, v. Kiss Gábor és Demeter Béla, a Wass Albert alapítvány hű munkatársai elmondták, hogy ez a helyi egyház anyagilag támogatta Wass Albert erdélyi misszióját és könyvkiadásait. Csak ekkor el tudtam valahogy rendezni magamban a búcsúvételnek ezt a rendhagyó helyét és módját.

I.:Hogyan beszéltek az író haláláról?

É: Sem a gyászistentiszteleten sem a magánbeszélgetésekben nem említett senki egyetlen szót sem Wass Albert halálának körülményeiről. Különös csend vette körül távozását. Nem volt sem urna sem koporsó az úrasztalán, de rengeteg kép, főleg fiatalkori és családi képek, díjak, érmek, kitüntetések lettek az úrasztalára helyezve, jelképesen, őhelyette. Megismétlem: egyetlen szó nem esett halála körülményeiről. Azért fájtt roppant módon, hogy a magyarországi újságok rögtön első helyen halála tragikus körülményét, a feltételezett öngyilkosságot emlegették. Az fájtt, hogy szenzációs hírrel akarták akarták ezzel is elvenni őt tőlünk és meggyalázni a mi hősünket! Wass Albert író halála körülményeiről a család – még a novemberi találkozáson is - mélyen hallgatott. Nem akartak egyetlen szóval sem nyilatkozni erről. Ezért tartom kegyeletsértőnek, hogy egyes magyarországi újságírók olyan hideg jól értesültséggel csak azt emlegették, hogy fegyverével véget vetett az életének. Amit nem tudunk, arról nincs jogunk állítani semmit sem. Aki megismeri Wass Albert életművét, az róla csak tisztelettel tud beszélni. Életéről is és haláláról is. Én boldog vagyok, hogy Wass Albert életműve számomra él és hat. Azok a szellemi értékek, melyek összekötnek Wass Alberttel, számunkra soha el nem avulnak. Ezért úgy őrzöm könyveit és fényképeit, mint könyvtárunk ereklyéit – akárcsak élő testamentumát és hagyatékát.

I: Köszönöm a beszélgetést.